

BEŞİR'LE VALS: İÇTEN BİR İTİRAF TARİHSEL YIKIMLAR İÇİN BİR ÖZÜR OLABİLİR Mİ?

A. Kadir Güneytepe

Ari Folman normalde animasyon çalışmamış İsraili bir belgeselcidir. Ancak *Beşir'le Vals*'de (Waltz with Bashir, 2008) anıları, sanrıları, fantezileri, olasılıkları, geçmiş ve bugünü yeniden kurgulamak için animasyonu oldukça başarılı bir biçimde kullanmıştır. Bu filmi bu biçimde yapmanın animasyon dışında bir başka ya da daha kolay bir yolu da pek yoktur aslında. Animasyona, genellikle çizgi filmlerle ilişkilendirildiği için, farklı anlamlar yüklenir; ancak animasyon böylesine ciddi hatta insanlığa ilişkin tarihsel yıkımları anlatmanın oldukça başarılı bir yöntemidir de. Buna ek olarak toplumsal yıkımlar ya da tarihi olayları çözümleme dışında, mevcut insani durumlardan yola çıkarak hem güncel hem de ileriye dönük kestirimler yaparak insanlık durumlarını betimlemek için de kullanılabilir. Bu kimi zaman komik ya da sevimli bir biçimde de kurgulanabilir. Örneğin tüketim toplumunu çok güzel anlatan ve köklü bir eleştirisini de yapan **Andrew Stanton**'ın *WALL-E* (2008) filmi gibi.

Folman, *Beşir'le Vals*'i geleneksel bir belgesel biçiminde kurgulamıştır. Eski asker arkadaşlarını ziyaret eder; gördüklerini ve anımsadıklarını bir araya getirmeye çalışır. Sonunda animasyonun da sağladığı özgürlükle ona anlatılanları hatta kâbusları bile görselleştirir. Bu biçimde **Folman** savaş ve onun ardında bıraktığı acılarla; ilk başta İsrail toplumunun yabancılaştığı bu durumla hem kendisinin hem de dünyanın yüzleşmesini sağlamayı denemiştir. Tıpkı diğer soykırımlarda olduğu gibi dünya bir kenara çekilmiş ve izlemiştir. Kimin suçu nerede başlayıp nerede bitmektedir oldukça belirsizleşmektedir. **Folman** bu görsel belgeseliyle bu duruma da gönderme yapar. Tetiği çeken kadar, ahlaki sorumluluğu ya da suçluluğu olan başkaları da vardır.

Beşir'le Vals, 1982 yılında Lübnan savaşı sırasında, Hıristiyan Falanjistlerin **Sabra** ve **Şatilla**¹ katliamlarına bizzat İsrail'in göz yummasına; belki de bizzat içinde bulunmasına ilişkin toplumsal bellek yitimine ilişkin oldukça sarsıcı bir yapımdır. Bir çeşit kurgusal otobiyografik belgesel olan *Beşir'le Vals*'de **Folman**, İsraililerin bir anlamda bilinçli ve toplumsal bir amnezi içinde bunu unuttuklarını göstermekte; böylece kendi kuşağını, yine kendi yarattığı kıyametle yüzleştirmeyi denemektedir. Bir anlamda bu film, kaybolan anıları, rüyaları, savaşın yarattığı travmaları, unutulmuş ve bilinç altına itilmiş bir gerçek üstü gerçekliği yeniden inşa etme çabasıdır. Her ne kadar **Folman**'a göre son çeyrek yüzyılda katliamın dehşeti İsraililerin zihinlerinin derinlerine çökmüş ve bastırılmış olsa da bunu kısmen yapabilmişlerdir. Dolayısıyla yaşananlar her an ortaya çıkabilecek kadar da bilinç düzeyinin yakınlarında durmaksızın gezinmektedir.

Katliamlara yol açan canlı ve korkunç olaylar, sözlü tarih ve psikanaliz arasında bir yerlerde filmin yarı kurgusal rekonstrüktif yöntemince gün yüzüne çıkarılır. Filmde aşırı gerçekçi bir *rotoscope*² animasyon tekniği kullanılır; ancak **Folman** bir söyleşisinde aslında yaptığı şeyin, Flash, el çizimi animasyon ve 3B orijinal çizimlerin bir karışımı olduğunu söyler. Video bandındaki canlı çekimler, gerçekliğin kendi içinde iki veya üç boyutlu bir şeye çözümlendiği, dijital olarak garip, düş benzeri sahnelere dönüştürülmüştür. Düzlemler ve yüzeyler, daha öncesine göre titreşir ve renkler sertleşir, daha keskin, daha parlak olur. Uzun bir sanrı gibi gözükür ve **Folman**'ın canlanan anılarının travmasını yansıtmaması açısından mükemmeldir. Ancak bu aynı zamanda animasyonla sunulan trajik bir durumun, canlı çekim görüntüleri kadar izleyicide yaratacağı etkinin kaybolması ve onun için aşırı "güvenli" bir ortam oluşturması, izleyicide etki yaratmaması ve insanlarla kuracağı bağı da azaltması anlamına mı gelmektedir? Animasyonun bu gücü aynı zamanda onun güçsüzlüğüne mi dönüşmektedir?

Orta yaşlarına gelmiş yönetmen, birlikte askerlik yaptığı bir kişi (**Boaz Rein**) tarafından ziyaret edilir. Birlikte bira içerler ve bu adam 26 tane vahşi köpek tarafından kovalandığına dair tekrar eden bir rüya yüzünden çok rahatsız olduğunu dile getirir ki bu aynı zamanda filmin açılış sahnesidir.

---

¹ **Sabra** ve **Şatilla** katliamı, 16 Eylül 1982 tarihinde İsrail yanlısı aşırı sağcı Hristiyan Falanjist milislerin Batı Beyrut'ta **Sabra** ve **Şatilla** adındaki Filistin mülteci kamplarını basarak çocuklar dahil yüzlerce (750 ile 3500 arasındadır) kişiyi katletmesi olayıdır. Katliamda sonradan İsrail'in eski başbakanlarından **Ariel Şaron**'un rolü olduğu bilinmektedir. BBC'ye göre İsrail Meclis Araştırma Komisyonu **Şaron**'u katliamdan dolayı olarak sorumlu bulmuş, Şaron bunun üzerine Savunma Bakanlığı görevinden istifa etmiştir.

² Gerçekçi bir görüntü yakalamak için her karedeki hareketin kare kare (*frame by frame*) çizilmesiyle ortaya çıkan bir tekniktir. Bu yüzden uygulaması oldukça zordur. Bir saniyelik filmde 24 kare olduğu düşünülüğünde, 10 saniyelik bir sahne için 240 resim üretilmesi gereklidir.

Çok güzel karakterize edilmiş öfke dolu köpekler sırayla ve çoğalarak ilerlerler ve en sonunda bu adamın penceresi önünde toplanırlar. Ardından adam bu rüyanın 1982 Lübnan savaşıyla nasıl bir ilişkisi olduğunu açıklamaya başlar. Bu karşılaşma **Folman**'a o döneme ilişkin hiçbir şey anımsamadığını gösterir. Yalnızca kamplara yakın bir yerde olmadığını değil, aynı zamanda savaşa dair de herhangi bir şey anımsamadığının farkına varır. Ardından o dönemdeki yoldaşlarının izini sürerek anılarını yeniden kazanmaya çalışır. Bu, aynı zamanda geçmişle yapılacak bir hesaplaşmaya da dönüşecek bir yolculuktur **Folman** için.

Gerçekte belleğinde o ana ya da anlara ilişkin bir bilgi yoktur. Anımsadığı tek şey aslında bir anı değil, ergen askerlerin Beyrut sahilinde teker teker doğrulup denizden çıktığı bir düş, bir sanrıdır ki bu aynı zamanda filmin sonunda göreceğimiz gerçek çekim görüntülerin **Folman**'ın belleğinde bıraktığı izdir. Bir başka deyişle **Folman**'ın olaylara ilişkin gerçek tanıklığının ürettiği ve belki de bıraktığı sarsıntıdır. Bu sanrıda bir askeri çıkarmanın ağır çekim taklidi ya da amfibi canlıların karaya çıkışı gibi, sıska ve çelimsiz daha yeni ergenleşmiş askerler, durgun suyun içinde yalnızca kafaları ve parmak uçları dışarıda kalacak biçimde sırt üstü uzanırlar. Bu durgun su aynı zamanda anne rahmini temsil eder gibidir. Sudan çırılçıplak ve teker teker çıkarlar. Gökyüzü soluk ama garip bir sarıdır. Bu renk filmin en önemli anlarının birçoğunda kullanılır. Askeri operasyonların ve silahların alevlerinin rengi olarak. Sanki yıkıcı bir egemenliğin ve onun yarattığı travmanın rengidir. Ardından **Folman** psikiyatru arkadaşına bu rüya ile ilgili danışır ve arkadaşına ona, tek çıkış yolunun onunla birlikte orada görev yapan arkadaşlarına erişmek, Lübnan'da olanlara ilişkin derinlerdeki bu anıları ortaya çıkarmak ve onlarla yüzleşmek olduğunu söyler.

Görüştüğü kişiler ona kan ve teröre ilişkin çok sarsıcı ve vahşi olaylar anlatırlar. Ancak anlatılanlar gerçek değildir ve anlatan kişiler nasıl görmek istedilerse ya da o anki durumları neyse o biçimde olayları anlatırlar. Tıpkı **Rashomon**³'daki gibi. İnsanlar kötü şeyleri unutup yalan da olsa iyi şeyleri anımsamak istemişlerdir. Birisi deniz yolculuğunda, "Aşk Gemisi"nde olduğunu anımsar ve büyük çıplak bir kadının kendisini alıp gittiğini anlatır. Olan biten tüm bu şeyler karşısında yeniden güvenli alana dönme isteği var gibidir. Çünkü tam kadının rahminin üzerine doğru uzanmıştır ve uyuşuk bir biçimde çevrede olup biteni izler. Bir diğeri bir meyve bahçesinde bir Filistinli çocuğun roket atarla kendi birliğine saldırısını, bir diğeri ise pusuda neredeyse öldürüleceğini ve mucizevi bir biçimde yüzerek kurtulduğunu anlatır...

---

³ **Rashomon**, 1950 Japonya yapımı dramatik bir filmidir. Özgün adı **Rashōmon**'dur. Japon kısa öykücülüğünün babası olarak bilinen **Ryūnosuke Akutagawa** (1892-1927)'nin 1915 tarihinde kaleme aldığı **Rashomon** ve **Korulukta** adlı iki kısa öyküsünden uyarlanan filmi **Akira Kurosawa** yönetmiştir. Bu film aynı zamanda yönetmeni batı dünyasına tanıtmıştır. Bu psikolojik drama insanoğlunun zaafı üzerine kurulmuştur. 12. yüzyıl Japonya'sında karısıyla birlikte ormandan geçmekte olan bir samuray, bir haydutun saldırısına uğrar ve öldürülür, karısı ise tecavüze uğrar. Haydut yakalanır ancak onun ifadesi ile kadınınki taban tabana zıttır. Olayı çözmesi için devreye giren bir medyumun vasıtasıyla ölen samuray da yine tamamen farklı bir öykü anlatır. Cesedi bulan oduncunun ifadesi ise hiçbirinininkine uymaz. Aynı suçun dört çelişkili ama bir o kadar da inandırıcı olarak anlatıldığı, yani herkesin "gerçeği"nin farklı olduğu bu olayda kim doğruyu söylemektedir? İnsanoğlu zayıftır, o yüzden kendine bile yalan söyler ve insanlar kötü şeyleri unutmak ve yalan da olsa iyi şeylere inanmak isterler. Böylesi daha zahmetsizdir. Filmin ana fikri budur.

Bunların tümü **Folman**'ın, **Sabra** ve **Şatilla** ile ilgili anılarını yavaş yavaş ortaya çıkarmaya başlar. Orada mıydı? Orada olmuş olabilir miydi? Olduysa ne kadar yakındı? Bu kafa karışıklığı belki savaşın karanlık yanını açığa çıkarmak ve kişisel travmalara odaklanmak için ya da belki savaş suçu konusunda yargılanmamak için yaratılmıştır. Belki de televizyonla insanların gerçek olaylara uzağındaymiş gibi yabancılaşmasını, hiçbir ilgisi yokmuş gibi duyarsızlaşmasını ve yönünü kaybetmiş olmasını göstermek için tasarlanmıştır.

Sonunda film onu suçun işlendiği yere getirir ve animasyondan televizyon haberlerine cesur bir geçiş yapılır. Ancak animasyonla detaylı olarak gösterilen trajedi gerçek olaylar gösterilmeden de zaten yeterli etkiye sahiptir; bu yüzden bu bölüm biraz fazlalık gibi durmaktadır. Ayrıca Filistinlilerin adsız ve anonim karakterler olarak sunulmaları hatta konuşmamaları da ilginçtir. Onların yüz­süz kurbanlar olarak gösterilmeleri ve İsraili askerlerin kurban olarak gösterilmeleri de eleştirilebilecek noktalardan biridir. İsraili askerlerin acıları, çaresizlikleri görüntülenirken Filistinlilerin yüz ifadeleri ve o anda yaşadıkları pek gösterilmez, filmin sonundaki gerçek kayıtlar dışında. Aynı biçimde Filistinlilerin insani tarafları da gösterilmez. Dolayısıyla Filistinlilerin yaşadıklarına da aslında bir anlamda yabancılaşmaya neden olur gibidir. Filistinliler tarafından yaşanan acıların resmedilmesi aynı insani dramın farklı açıdan daha iyi anlaşılması açısından gerekli olabilirdi. Bir başka eleştiri de Filistinli bir annenin kaybettiklerinin İsraili bir yetişkinin baş etmesi gereken şeyden daha zor ve trajik olduğunun böyle bir eşitlikle anlatılamayacağı yönündedir. Hiçbir Filistinlinin

ağızından tek bir açıklama duymayız. Bu bakımdan Filistinliler yalnızca zamanın bir parçası, bir olayın tamamlayıcısı olarak gösterilmiş gibidir.

Tüm bunların yanında işgalin gerekçeleri, yarattığı tahribat ve İsrail'in rolü, genç ve toy 19 yaşındaki askerlerin şaşkınlığı ve korkuları ardına gizlenmiş gibidir. Bu da filmi politik bir arka plandan yoksun bırakır, yalnızca psikolojik süreçlere indirger; dolayısıyla gerçek zararın İsrail askerleri üzerinde olduğu gibi yanıltıcı bir noktaya götürdüğü biçiminde bir başka eleştiri de yöneltilebilir. Filmin izleyiciye verdiği tek iletinin savaşın berbat olduğu; çünkü travmalara yol açtığı, ancak kitlesel etkisi değil de askerler üzerinde derin travmalar yaratması açısından önemli olduğu biçimindedir. Bu da asıl sorumlulukla yüzleşmekten kaçınılması olarak okunabilir. Bir anlamda da mevcut iktidarı ve onun süregiden eylemlerini sorgulamaktan kaçınır ve sanki yüzeysel bir rahatlama ve günah çıkarma olarak kalır. Film İsrail de bile ödül alırken, oradaki katliamdan sorumlu **Ariel Şaron**'un başbakan olarak seçilmesi ilginçtir. Ve aynı zamanda film ödül alırken Gazze'deki benzer süre giden operasyonlara verilen destek de dikkat çekici bir karşıtlıktır. Bu anlamda film sanki kitlesel bir terapi işlevi görür gibidir.

Kaynaklar

Bradshaw, Peter. "Waltz With Bashir", *The Guardian*, 21 Kasım 2008 ([link](#))

Ebert, Roger. "Waltz With Bashir", *rogerebert.com*, 21 Ocak 2009 ([link](#))

Antaun, Naira. "Film Review: "Waltz With Bashir"", *The Elektronik Intifada*, 19 Şubat 2009 ([link](#))

Robinson, Tasha. "Waltz With Bashir", *A. V. Club*, 24 Aralık 2008 ([link](#))

"Film review: Waltz with Bashir – feeling good about feeling bad", *Revolution*, 8 Aralık 2008 ([link](#))

"Waltz With Bashir", *tr.wikipedia.org*, ([link](#))